

Innledning

Dette er en generell tekst om ulike sider ved kildekritikk, ment som en introduksjon for en 9. klasse, en hovedfagstime (to skoletimer, 1,5 klokketimer). Opplegget er ment å være todelt: Først en framleggelse av det jeg har kalt «viktige momenter», med samtaler og spørsmål underveis, deretter noen oppgaver der elevene selv skal prøve å bruke kunnskapene og innsiktene de har om emnet, både fra før og gjennom min introduksjon.

Viktige momenter

Tekst

1. Kildehenvisninger?

1.1. Hvilke kilder er oppgitt?

- Andre **nettsteder**? Virker lenkene? Er det mer informasjon der? Er teksten selvstendig formulert eller utsnitt fra en eller flere andre sider om emnet?
- Tidsskrifter**? Kan du søke opp informasjon om hvem som har utgitt det og hvilke emner dette tidsskriftet har som hovedfokus?
- Bøker**? (kan de kjøpes? Har de dem på biblioteket?)
 - Hvilket forlag er bøkene utgitt på?

1.2. Er det **sitater** i teksten?

1.3. Er kildene **kjente** og **troverdige**?

1.4. Er det **egne opplevelser/erfaringer** som beskrives, eller gjengir man noe man har **hørt eller lest**? Begge deler kan være greit, men har ulike kvaliteter.

- Egne erfaringer** sikrer ens egen forståelse og innsikt, men kan være et utsnitt av et større felt og trenge å utfylles av mer informasjon for å stå i rett sammenheng.
- Det man har **hørt eller lest** kan være fra flere kilder og dermed gi en balansert og omfattende innsikt. Har man derimot bare lest noen korte artikler om et emne som man så forsøker å gjengi, kan resultatet bli villedende og/eller mangelfullt.
- Det aller beste er nok om man **kombinerer egne erfaringer med innsikt i hva andre har erfart og tenkt**. Da kan man beholde både sin egen interesse og vinkling samtidig som man setter egne erfaringer inn i en større sammenheng.

1.5. Hvis forfatteren er **en kjent person eller tilknyttet et kjent selskap/firma e.l.**, kanskje vedkommende har en **egen agenda**? Tilhører man et oljefirma og skriver om olje er det antagelig dette firmaets holdninger og interesser som kommer fram. Er det et skriv som er en del av en kampanje der du bes om å gjøre noe bestemt, melde deg inn, gi støtte e.l. så kanskje informasjonen er ensidig? For bøker/artikler kan det være viktig å se hvilket **forlag** som har utgitt det. Er det f.eks. et kristent forlag? Et universitetsforlag for studenter og lærere? Et lite alternativt forlag? Er boken **selvpublisert**? Er det i så fall fordi ingen annen ville utgi den?

2. Hvem har skrevet det?

2.1. Er vedkommende en **kjent person** som har **utdannelse** innen emnet, for eksempel en professor som skriver om sitt fagfelt? Eller er det en **ikke offentlig kjent person uten formell utdannelse**? Nye innsikter kan gjerne komme fra personer som ikke er innen faget, da de har et annet blikk på sentrale problemstillinger. Samtidig kan man også stå veldig alene med sine innsikter og kanskje rett og slett ha misforstått grunnleggende prinsipper innen fagfeltet.

- 2.2. **Mangler det et forfatternavn** kan det enten tyde på at vedkommende ikke vedkjenner seg det, eller at det er flere som står bak. For eksempel mangler artikler på firmaers nettsteder ofte forfatternavn, de skriver på vegne av firmaet og ikke på egne vegne.
3. **Målgruppe?**
- 3.1. Hvem er informasjonen rettet mot? Entusiaster? Fagfolk? Kollegaer? Kjøpere? En bestemt aldersgruppe eller nasjonalitet?
4. **Hvor** er det publisert?
- 4.1. Noen fagtidsskrifter henvender seg gjerne til en bestemt interessegruppe, f.eks. bare til bilentusiaster.
- 4.2. **Hvilken nettside** finner du det på? **Wikipedia** er et brukerstyrt leksikon, styrt av frivillige fra hele verden, også både på nynorsk og bokmål. Informasjonen er kvalitetssjekket av mange ulike personer, både fagpersoner og ivrige amatører. Om du er usikker på om emnet er omstridt kan du også se om det er en diskusjonsside knyttet til siden.¹ **SNL** er nettversjonen av Store norske leksikon, som i mange år ble utgitt på papir i ca. 15 bind. Wikipedia vil gjerne ha mer oppdatert informasjon og lengre artikler mens SNL bare er skrevet av personer med en faglig utdannelse innen sitt emne. **Britannica** er et anerkjent engelsk leksikon. En tysk undersøkelse² fant like mange feil i Britannica som Wikipedia.
- 4.3. **Domenenavnet** kan fortelle deg hvilket land, eller organisasjon, nettsiden er knyttet til. Eksempler:
- .no (for Norway/Norge) er for norske sider.
 - .com (for commercial) er for kommersielle sider.
 - .gov (for governmental) er offentlige sider.
 - .org (for organisation) er for organisasjoner.
5. **Når** ble informasjonen sist oppdatert? På mange nettsteder står det oppgitt når artikkelen sist ble redigert, for bøkere og artikler står det når de ble utgitt og om det er et gjenopptrykk av en eldre bok/artikkel. Hvis artikkelen er mange år gammel kan det hende at ny informasjon vil moderere det som står der. Er emnet allmenngyldig og ikke så tidsavhengig (f.eks. matematikk). Finnes det andre kilder som er nyere?
6. **Språkbruk?**
- 6.1. Er det mange stavefeil, som kan tyde på at vedkommene kanskje ikke har brukt så mye tid på teksten?
- 6.2. Brukes det **fagord** som kan tyde på at vedkommende er på innsiden av faget, eller brukes det et mer **allment språk**? Begge deler har sine fordeler og ulemper.
- a) **Fagord** kan virke fremmed for dem som ikke kan dem, men viser iallfall at forfatteren kjenner emnet. Med mindre ordene er brukt slik at det virker som «lånte fjær», altså at vedkommende bruker ord han/hun ikke er helt fortrolig med selv. Hvordan brukes disse ordene i andre artikler om emnet?
- b) Et **allment språk** kan gjøre et vanskelig felt tilgjengelig også for andre enn ekspertene. Det krever både innsikt i faget og evne til å formulere sine innsikter på en lettfattelig og forståelig måte. Har man derimot liten innsikt i faget kan et allment språk skyldes at man ikke vet hvilke ord faglitteraturen inneholder.
7. **Faktvalg.**
- Eller er det en balansert beskrivelse der både ulemper og fordeler kommer fram, eller er det et partsinnlegg med ensidige fakta?

1 Kort introduksjon til en kritisk lesning av Wikipedia her: <http://ndla.no/nb/node/57828> En kritisk undersøkelse av noen eksperter der de ser på sine egne fagfelt finner du her: <http://forskning.no/internett/2008/02/kan-du-stole-pa-wikipedia> En diskusjonsside som behandler emnet finner du her: <http://www.diskusjon.no/index.php?showtopic=1164315> Se gjerne også: <http://hedmarks litteraturer.no/wikipedia-eller-ikke>

2 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4530930.stm>

Bilder og film

1. Kan bildet/videoen være **manipulert (endret)**?
2. Er dette et **utsnitt** som virker misvisende?

Skriveråd

Her er noen korte skriveråd fra egen erfaring:

1. **Emne:** Finn først et emne du antar vil være interessant og du vil finne nok informasjon om til at du kan skrive om det. Det kan også være lurt å finne et emne eller en vinkling som er anderledes enn det du selv har lest, så det blir interessant også for andre.
2. **Kunnskap:** Les og undersøk emnet først. Bruk flere kilder så du får et bredt kjennskap til temaet og blir kjent med flere sider av saken, for eksempel faglige uenigheter, vanlige fallgruber inne faget osv.
3. **Disponer stoffet:** Før du starter skrivingen er det lurt å sette opp en oversikt over hva du vet i stikkordsform. Det kan også være en fordel å bruke et tankekart for enkelt og oversiktlig å få et overblikk over hva du vet. Med dette som utgangspunkt er det lettere å velge en hensiktsmessig inndeling av stoffet i underkapitler og se hvilke fakta det passer å nevne sammen, samt i hvilken rekkefølge det kan være fornuftig å legge det i. Tenk på leserne!
4. **Utvalg og ordvalg:** Hva gir en spennende tekst? Hvem skriver du for? Hva forventer du at leserne alt vet?

Kilder

<http://no.wikipedia.org/wiki/Kildekritikk>

<http://www.ung.no/leksehjelp/kildekritikk>

<http://sokogskriv.no/?action=static&id=49> (om å skrive og selve skriveprosessen, sitatbruk m.m.)

http://www.ung.no/leksehjelp/2475_Tips_til_Google-søk.html (hjelp til å søke med Google)

<http://snl.no> (Store norske leksikon)

<http://www.britannica.com> (Encyclopædia Britannica, engelsk leksikon)

<http://www.digi.no/790663/tror-vg-er-mer-troverdig-enn-wikipedia>

Skrevet av Axel Bojer 15.12.2014